

PROEFNEMINGEN OVER HET VERSTAND VAN BIJEN.

III. EIGEN PROEFJES.

IN deze zomervacantie, toen ik bezig was de beschrijvingen van de interessante proefnemingen met honingbijen en mieren van v. Frisch en van Brünri voor U te refereeren, kon ik de verleiding niet weerstaan, ook eens enkele van die proeven zelf na te doen, al was het op vereenvoudigde manier.

Mierennesten had ik hier in Amsterdam niet en bijenvolken bezit ik ook niet, maar hier in den tuin vlogen bij mooi weer de honingbijen nog al druk op verschillende bloemen o. a. op *Salvia's*, *Nepeta*, *Rudbeckia*, *Reseda*. De meeste van die bijen, misschien wel alle, zullen van de naburige bijenstal van Artis zijn geweest.

Een potje honing uit een kruidenierswinkel gehaald, zoodat ik niet weet, of het wel eens zuivere bijenhoning was, moest dienen om ze te lokken. Op een blauw stuk papier smeerde ik een lepeltje vol honing en legde het tusschen de gelijkgekleurde bloemen van de salie, die druk bevlogen werd. Geen der bijen taalde er naar, ze vlogen er vlak langs en overheen van bloem tot bloem. Maar toen ik na den middag terug kwam, zaten er een zestal bijen op 't carton rondom de honingvlek zich te goed te doen. Nu wilde ik ze lokken naar de vensterbank van mijn werkkamer die op den tuin uit ziet, maar op de eerste verdieping. Daar had ik reeds een plank uitgelegd met uit blauw en geel papier geknipte bloemvormen.

Volgens voorschrift van v. Frisch moest ik nu het honing-papier, waarop de bijen gelokt waren heel langzaam stapje voor stapje verplaatsen naar de plaats waar de proeven genomen moesten worden; dat zou heel lastig gaan, althans het omhoog hijschen naar de eerste verdieping. Toen ik merkte, dat de bijen rustig bleven zitten zuigen, als ik met het honingpapier wegwandelde, probeerde ik het maar anders: een takje of strootje, bijv. een takje bloeiende hei of wel, ook heel geschikt, een uitgebloeid trosje van Wilde Salie (*Teucrium Scorodonia*) werd met een paar droppels honing begoten, zoodat eenige vruchtkelken vol honing zaten en dan een ergens zuigende bij aangeboden, net zoo lang tot ze er op overging; je moest ze letterlijk achtervolgen met die honing, tot ze het met hun tong zoowat aanraken, maar als je ze een keer beet hebt, blijven ze ook onverstoorbaar op het strootje zitten zuigen waar je er ook mee heen loopt. Ik kon ze zoo heel gemakkelijk naar boven halen: het huis in, de deuren door, de hall door, 2 trappen op en naar de vensterbank in mijn kamer, waar ik ze hebben wilde. Tientallen heb ik er zoo naar boven gedragen en maar enkele zijn er onderweg ontvlucht, eens een, die ik van de blauwe salie gehaald had, die vloog over naar de blauwe kiel van den tuinman, die passeerde.

Later deed ik het op een nog gemakkelijker manier; ik ving ze gewoon in glazen vangbuizen, in iedere buis een, stak die in de zak en wandelde er mee naar boven;

als ze een beetje tot rust gekomen waren, vischte ik ze één voor één uit hun vangbuis op met het Teucrium takje met honing op die zelfde manier. Als men de kurk losjes op de buis houdt, tot ze goed beet hebben op het strootje, ontsnapt er maar een heel enkele.

De bloemfiguren kreeg ik het handigst door 9×12 cM. kartonnetjes met zwart papier te beplakken en daar op een uit helder geel of blauw papier geknipte bloemvorm van ± 6 cM. middellijn, met 5, 6, 8 of een 15 tal stralen, te plakken. Midden op het hart van de bloem wordt dan een dopje van een aspirine-buisje vastgeplakt, waarin het suikerwater komt. Een rij van die kartonnetjes wordt met spelden of punaises vastgestoken, op een groot karton of plank, die op de vensterbank ligt of vastgespijkerd is. Hoe sterk het suikerwater is, komt er niet erg op aan, ik maakte het zoo sterk, dat het tusschen de vingers eenigszins lijmachtig aanvoelde. Omdat de bakjes wat hoog waren, werd er nog een strootje als loopplank tegenop geplakt.

Als een bij met het honingtakje gehaald is, wordt dit takje heel voorzichtig tegen het aspirine bakje aangelegd zoodat de top er van of een zijsprietje in het suikerwater komt, de bij zuigt rustig door en gaat, als hij aan de honing van het takje niet genoeg heeft, vanzelf op het suikerwater over. Wanneer hij bij het overbrengen schrikt en spoorwegs wegvliegt, komt hij nooit weer, maar wanneer hij bij zijn vertrek een oogenblik voor het venster op en neer gaat vliegen en eerst eenige kleinere dan grotere kringen er voor beschrijft, kunt ge ze terug verwachten.

De eerste dagen had ik maar één enkel bijtje gelokt, die kwam geregeld elk kwartier terug, zat 3 of 4 minuten te zuigen en ging weer heen. Bij het wegvliegen werden alleen de eerste keeren die kringen beschreven, bij het terugkomen ook later steeds nog. Het was bijzonder aardig, terwijl ik voor het open venster zat te werken, dat rustige af en aan vliegen den heelen dag door als van een trouwe boodschapper. Ik wilde opletten of dit eene bijtje geen kameraden meebracht naar het festijn; dat gebeurde niet. Zoolang ik enkele (3 of 4) bijtjes had gelokt kwam er nooit een nieuwe vreemde mee; maar wel op enkele mooie dagen, toen ik er een dozijn en meer „in de vaart” had, toen kwamen er vreemden mee binnen, soms drie, vier achter elkaar. Hoe dat komt, begrijp ik niet. v. Frisch meent waargenomen te hebben, dat bijen elkaar in de korf door een soort dans mededeeling kunnen doen van een voederplaats; maar zou het misschien kunnen zijn, dat deze vreemden jonge bijen waren, die den weg naar mij toe alleen konden vinden, als er naar dien eenen kant een voortdurende stroom van bijen was, welke ze volgen konden?? Ze kwamen niet achter een ander aan vliegen, maar als het heel druk met af en aan vliegende bijen was, kwamen ze zoo nu en dan er tusschen door binnen. Ik ving ze weg met een vlindernet of merkte ze en dan kwamen ze geregeld weer, tusschen de oude bekenden door. Het merken gaat heel best met goudbrons en zilverbrons van Ripolin, dat droogt ongelooflijk gauw en houdt weken lang goed vast en schijnt hun niets te hinderen. Met een fijn penseeltje kan men ze voorzichtig op thorax en achterlijfspunt met dit brons merken terwijl ze zitten te zuigen; het is niet moeilijk met deze twee bronstinten met 1 tot 4 stippen en strepen of kruisjes op borststuk en achter-

PROEFNEMINGEN OVER HET VERSTAND VAN BIJEN. 363

lijfspunt eenige dozijnen verschillende merkteekens samen te stellen. Een bepaald nummer behoeven die teekens niet te vormen, bij het registreren is het veel gemakkelijker voor ieder bijtje een kolom te gebruiken, waarboven met een figuurtje is aangegeven, hoe hij gemerkt is. In de kolom onder ieders portret wordt dan z'n gedrag genoteerd, bijv. tijdstippen van aankomst en vertrek, of al wat er voor bijzonders verder te noteren is. Jongens, die eens een dag waren komen meedoen, vonden het aardiger ieder naar z'n merkteeken een naam te geven, daarom benoemden we een „kapitein” en een „ritmeester” (met 3 gouden en met drie zilveren sterretjes gemerkt) een „goudvink”, „zilvermonnik”, (met zilveren kruis), „andries” (liggend kruis) en zoo meer. Ik heb er wel het heele borststuk van boven en de heele achterlijfspunt dik verguld of verzilverd, zoodat ze in de vlucht op een heelen afstand te herkennen waren, het scheen hun niets te hinderen; de ringen van het achterlijf blijven toch goed beweeglijk. Alleen op de voorhelft van het achterlijf geeft het bezwaar, doordat de vleugels er dan tegenaankomen, voor het geheel droog is.

Van de vensterbank haalde ik spoedig de voederplaats naar binnen op mijn werktafel voor 't raam en later, met kleine stappen, een heel eind de kamer in, op zij van het raam op een kastrand. Een paar weken lang had ik daar een drukke nering, soms zaten er zes, acht tegelijk en het was werkelijk een genot te zien, hoe telkens weer een aan kwam zeilen, voor het venster even op en neer, dan met één rustige zwaai het raam in en met één naar de bloemen figuren, met volkomen zekerheid, als iemand, die precies den weg weet. Komt er een vreemdeling mee, dan doet die heel anders, vliegt aarzelend de kamer binnen, rechtuit de verkeerde kant op, tegen de wanden op, zoekt, snuffelt overal aan en gaat gewoonlijk weer 't raam uit, om het nog eens en nog eens weer te probeeren.

Bij de gemerkte waren ook duidelijk individueele verschillen in het gedrag op te merken, er waren slimme en onhandige, woeste en voorzichtige, er was er een die altijd met z'n voorpooten in het suikerwater trapte en een, die altijd al begon te likken op het papier voor hij bij het bakje was, ook een die altijd eerst naar den verkeerden kant vloog, naar mijn bureaulamp en dan pas naar de voederplaats en weer anderen, die keurig netjes binnenzwaaiden, rechtstreeks op het vaste bakje neerstreken, steeds keurig netjes en zindelijk gingen zitten drinken en langs den zelfden weg terug, zonder onnoodige drukte of omhaal. Er waren er die alleen kwamen, zoolang het mooi weer bleef, terwijl enkele hardnekkig door bleven werken al regende het flink een uur lang. Alleen bij harde plasregens, of als bij den regen sterke wind kwam, bleven ze alle weg, ook als het van 's morgens af had geregend. Wanneer ik uit was en ook elken avond ging het raam dicht en het gordijn neer; in den loop van den morgen kwam ik weer, om het open te doen en dan waren er steeds al eenige van de gemerkte bijen voor het dichte raam ongeduldig aan het heen en weer vliegen, om binnengelaten te worden. Deed ik het niet open, dan gingen ze maar weer naar beneden in den tuin bij de echte bloemen hun troost zoeken. Als 't raam opengezet was, kwamen ze zoo langzamerhand één voor één weer opdagen en na een uurtje zoowat was de dienst van het bedrijvige af- en aanvliegen weer in vollen omvang

hersteld. Elken morgen ontbraken er wel enkele van de gemerkte op het appel; of die dood waren of voor andere dienst in de korf gekommandeerd of om andere redenen ontrouw geworden, kon ik niet te weten komen; maar als ik het aantal koeriers op peil wilde houden, moest ik er elken dag een paar bijvangen en merken. Het was werkelijk een verbazend aardig tijdverdrijf om te zien, hoe al die vaste klantjes met hun gouden en zilveren sterretjes, kruisjes of spatjes op rug en achterlijf ieder op z'n beurt kwamen binnen zeilen, met vastberaden zwaai naar hun hoek van de kamer op de voederbakjes neerstrijken om hun voorraad in te nemen en weer weg te brengen. Alle kennissen wilden komen kijken naar de „gedresseerde” honingbijen; „net postduiven” zeiden de menschen wel.

Het was mij natuurlijk te doen om enkele van die mooie proeven van Von Frisch na te doen, betreffende het dresseeren op kleur en vorm, al was het dan maar zonder de strenge voorzorgen, die voor wetenschappelijke proeven noodig zijn. Een goed en vast plaatsgeheugen was al dadelijk overtuigend aangetoond door het geregelde terugkomen. Zelfs als ik er eentje tegen den avond had gevangen en hij maar één keer de reis gemaakt had, kon ik er op rekenen hem den volgenden morgen of middag terug te zien komen als geregelde gast. Ook als ik een heelen middag of een heelen dag de „zaak gesloten” hield, of als er een regendag tusschen kwam, lieten ze me niet in de steek. Langer dan twee maal 24 uur uitsluiting heb ik niet geprobeerd.

Een paar zijn mij gedurende 2 weken trouw iederen dag blijven bezoeken, tot dat ze door een ongeluk door mijn schuld om het leven kwamen. Er waren echter telkens ook enkele ontrouwen, die ik later weersag op de zelfde bloemen in den tuin, waar ik ze vandaan gehaald had, of op andere. Een is er zelfs twee maal teruggedeserteerd naar de Reseda's. Die zelfde heb ik daarna nog een heele week lang, dag aan dag, voortdurend op de Reseda's bezig gezien en die kwam niet op andere planten.

De dressuur op kleur gaf niet zulke prachtige resultaten als bij Von Frisch, maar toch genoeg om te doen zien, dat ze kleuren herkennen. Als ze eenige keeren alleen op blauw gevoederd waren en dan eens de bakjes op blauw door leege vervangen werden en die op de gele bloemen wel gevuld en van plaats verwisseld, dan kwamen ze gewoonlijk eerst op blauw zoeken en nog eens en nog eens, dan gaan ze zoekend laag en langzaam heen er weer vliegen met ahangende pooten, daarbij stooten ze dan tenslotte ook op een der gevulde bakjes op geel en vallen daar dan meteen op aan, alsof er niets gebeurd is. Enkele waren daardoor dan meteen voorgoed op geel „omgestemd” maar andere kwamen de volgende malen toch ook weer eerst op blauw zoeken. v. Frisch werkte bij deze proeven heel anders n.l. met groote aantallen bijen, zoodat hij de resultaten kon geven in percentgetallen en gemiddelden en in aantallen bezoekers per minuut op de verschillende kleuren; ik kon niet anders, dan het gedrag nagaan van mijn enkele bezoekers en kreeg daarbij natuurlijk veel minder gegevens en had de invloed van persoonlijke verschillen tusschen de individuen te ondervinden, wat aan den anderen kant toch ook wel weer aardig was.

Bij het dresseeren op vorm heb ik eerst de fout begaan, dat ik blijkbaar de bloemvormen te groot genomen heb (sterren van 20 cM. middellijn). Op zoo'n groote blauwe ster waren de bijen wel gauw op blauwe kleur gedresseerd, maar ze gingen nog al eens zoeken op een der armen v. d. ster in plaats van in het hart en kwamen ook geregeld op andere snippers blauw papier als ik de bloemvorm iets verlegd had; met de kleinere sterren gingen ze veel meer direct op het bakje af. Ze konden echter ook, hoewel met veel meer moeite en zoeken, de enkele bakjes leeren vinden, als ik die aspirine dopjes *naast* de bloemvormen op de plank zette. Met de te groote gele sterren kwam nog weer een andere aardigheid te voorschijn. Ik kon in den papierwinkel geen goed effen helgeel papier krijgen, nam daarom maar een, dat op den heldergelen grond kleine gouden sterretjes had en meende dat dit niet zou hinderen. Maar het bleek al gauw, dat de bijen op die te groote gele bloem juist de kleine gouden sterretjes opgelet hadden, die waren maar 3 mM. groot en op nog geen cM. afstand van elkaar. Tenminste enkele bijen, die ik op die gele bloem gelokt had, zochten hardnekkig naar alles wat naar goud blonk, telkens weer op de schitter-plekjes van m'n koperen bureau lamp, dan op het penseel met goudbrons, waarmee ik ze merkte, en van het Ripolin-busje goudbrons,* waar natuurlijk altijd wat op den rand zat, waren ze niet af te houden, al schoof ik het naar het andere eind van de tafel. Dat was eenigszins in strijd met v. Frisch's meening, dat de bijen alleen gedresseerd kunnen worden op vormen (en kleuren), die ze in de natuur kunnen tegenkomen. Ik maakte toen ook kleine (6 cM.) goudbronzen bloemetjes en kon ze daar evengoed op dresseeren als op de gele, tenminste zoover ik met mijn kleine aantallen kon nagaan, vergisten ze zich niet vaker tusschen geel en goud, dan tusschen geel en blauw.

Dat rondzoeken, wanneer de bekende voederplaats weggenomen was, deden ze heel hardnekkig, soms 2 of 3 keer weer het raam uit, nog eens een orienteervlucht er voor, en weer naar binnen, dan overal snuffelend de heele kamer door. Een keer heb ik daardoor een droevig ongeluk gehad. Op een van de weinige bijzonder mooie, zonnige dagen, moest ik juist 's middags de stad in; terwijl ik anders altijd, wanneer ik er niet bij kon zijn, het raam en gordijn sloot, liet ik het dien middag opzettelijk open, omdat het zulk mooi geschikt weer was, vulde al de bakjes goed bij met suikerwater en ging haastig weg. Toen ik na den middag terug kwam, vond ik *al* de bakjes leeg en volkomen schoon gelikt en zag tot mijn groote schrik dat het beker glaasje met suikerwater, dat ik per ongeluk open had laten staan op de *andere* tafel, half vol was met verdronken bijen; dertien van mijn trouwe met goud en zilver gemerkte bijtjes en nog een stuk of wat ongemerkte, die blijkbaar weer meegekomen waren, toen het druk vloog, kon ik tot mijn groote verdriet dood uit het suikerwater opvisschen. Slechts enkele van alle gemerkten waren aan de algemeene catastrofe ontkomen en verschenen den volgenden morgen weer als gewoon. Om een dergelijke calamiteit in het vervolg te ontgaan zorgde ik er natuurlijk voor, dat ik nooit meer het raam openliet, als ik weg was, maar probeerde ook er een paar te dresseeren op een vogelkooi-drinkfonteinje. Daar kan genoeg suikerwater in voor vele dagen,

zonder dat er gevaar is voor verdrinken, tenminste als er een propje houtwol in het drinkwaterbakje ligt. Het dresseeren op dit drinkbakje gelukte wel, maar heel moeilijk; d. w. z. als ze er eenmaal opgezet, waren kwamen ze wel terug, maar moesten bij het terugkomen steeds de eerste keeren heel lang zoeken om het weer te vinden, de meesten moest ik er nog eenige malen weer opzetten. Telkens weer lieten ze zich door het blauwe knopje bovenaan in de war brengen. Waren ze eindelijk op het drinkbakje afgericht, dan konden ze toch zonder moeite worden omgedresseerd op de bloemfiguren, door ze slechts eenmaal over te zetten, terwijl het omgekeerde bijna niet gelukte. Aanmerkelijk veel gemakkelijker konden ze het drinkfonteinje weervinden, nadat ik er een ster van blauw papier opgeplakt had, onder om het drinkbakje heen.

De wonderlijkste gebeurtenis met die bijen had ik op een middag, toen ik het raam boven gesloten had en in den tuin nog even stond te kijken, of mijn gemerkte bijen nu hier op de bloeiende planten kwamen. Een groote Rudbeckia plant had druk bijen- en hommelsezoek. Opeens kwamen een drietal bijen vlak om m'n hoofd en handen zoemen, wat honingbijen anders nooit doen; het waren alledrie gemerkte; één er van kwam op m'n jasmouw loopen en een tweede ging op den rand van m'n hoed zitten, terwijl van al de ongemerkte bijen geeneen naar mij taalde. Ik was perplex en dacht een oogenblik werkelijk, dat ze mij persoonlijk herkenden, aan de geur van mijn kamer of zooiets; maar dat is toch wel ondenkbaar, te meer, daar ik toen regenjas aan had en hoed op, die ik in de kamer boven nooit bij me had en daar kwamen ze toch ook nooit op mij af, maar op de bloemfiguurtjes of het suikerwater. Het geval zal wel moeten worden verklaard, doordat regenjas en hoed ongeveer, maar heelemaal niet precies, de bruin grijze kleur hadden van de plank en het carton waarop de papieren bloemfiguurtjes lagen.

Een anderen dag, toen ik 's middags weg geweest was, zaten er waarlijk twee met goud gemerkte bijen me beneden op de treden van de trap, binnenshuis, op te wachten! Het raam boven was dicht geweest, maar ik vernam dat de tuindeur er beneden eenigen tijd opengestaan had. Die waren blijkbaar na het vruchteloos heen en weer vliegen voor het raam door de deur daar recht onder binnengegaan en bij het zoeken op de traptreden terecht gekomen.

Op de tijden dat mijn raam gesloten was, kwam er ook zoo nu en dan wel eens een bij de burenen binnen snuffelen, als daar een raam op diezelfde étage open stond, en iemand, die in den tuin bezig was notities te maken in een cahier met blauw kaff kreeg ze op z'n schrift zitten.

Om te probeeren, of ze van een afstand meteen den weg naar huis terug konden vinden, werd een drietal van de trouwste bezoekersters in een buis opgevangen en een paar straten verder los gelaten. Na een uur waren twee van de drie al weer terug op de gewone plaats, de derde is nooit weer verschenen. Het was nog niet één KM. ver, dat ze losgelaten waren, vermoedelijk had ik het nog wel heel wat verder kunnen wagen.

Het gevangen zitten in een buis scheen niet erg storend te werken; wel een halven

dag heb ik ze gevangen gehouden en dan kwamen ze toch daarna 's middags of den volgenden dag wel weer trouw opdagen.

Het „woedende” gegons van de gevangenen had hoegenaamd geen invloed op de andere bezoeksters, al hield ik de buis met zes en meer blèrende gevangenen, alleen door een gaasje afgesloten, vlak bij hun kop, terwijl ze zaten te zuigen, dan lieten ze zich geen oogenblik storen, ook bij het binnenvliegen lieten ze zich door dat geluid volstrekt niet beïnvloeden. Je zou anders verwachten, dat, wanneer ze op één geluid zouden reageeren, het zou zijn op het gejammer van de gevangen kameraden, maar er was totaal niets van te bemerken, althans op de grove manier waarop ik het probeerde. Na een halven dag gevangen zitten werden ze mat, maar blijkbaar voornamelijk van honger, want ze kwikten zichtbaar weer op, als ze wat suikerwater kregen, op het gaasje gesmeerd. Een enkele die overnacht gevangen werd gehouden stierf steeds, maar toen ik een stelletje onder een omgekeerd drinkglas liet logeeren met een bakje suikerwater er bij, waren ze den volgenden morgen nog monter. Daarbij passeerde nog iets bijzonder aardigs: 's morgens lichtte ik het glas met een kiertje op, om ze wat frissche lucht te gunnen en meteen begon één van hen . . . den hommeltrompetter na te doen! klauwde zich met al z'n pooten aan de tafel vast en begon heftig met z'n vleugels te slaan, als ik 't glas neerdruchte hield hij op en begon opnieuw als ik 't weer even oplichtte. Het was niet een poging om weg te vliegen, want toen ik 't glas geheel wegnam, liepen ze weg om eerst veel verder op te gaan vliegen. Denkelijk was dat ventileeren een reactie op de prikkel van de plotseling binnendringende tocht in de benauwde lucht, of zou het zijn, dat dit bijtje voor de vaste ventilatiedienst in de korf was aangewezen en gestreng z'n plicht nog deed zonder aanzien van de omstandigheden?

Natuurlijk heb ik ook geprobeerd, hommels op dezelfde manier te lokken, maar die toonden een heel anderen aard. De mannetjes lieten zich nog al gemakkelijk transporteeren en zaten dan halve uren op het suikerwater, waarna ze sloomig, als dronken het raam uitduikelden, om nooit weer te komen. De werksters (van *Bombus agrorum*, *hypnorum*, *terrestris*) lieten zich maar heel moeilijk met een honingstokje van hun bedrijvige werk op de bloemen aftronen en had je ze eenmaal er op, dan schrikten ze bij de minste verontrusting weg. Tallooze malen heb ik het geprobeerd en maar een stuk of wat veilig boven op de bakjes gehad. Bij het wegvliegen maakten die (als ze niet door het merken opgeschrikt waren) voor het raam ook wel een korte orienteervlucht, maar slechts een paar maal is er eentje nog een keer teruggekomen, eens zelfs na drie dagen voor het eerst, maar die vloog meteen weer verschrikt weg, en voorgoed, toen een van de gemerkte honingbijen op hetzelfde bakje neerstreek met een air, of hij er thuis hoorde.

Een wesp kwam eens vanzelf binnen op de bakjes, die toen op bloemfiguren dicht voor een open venster stonden. De soort weet ik niet precies, het zal een *Vespa germanica* of *V. vulgaris* geweest zijn. Die kwam gedurende een middag geregeld af en aan vliegen met heel korte tusschenpoozen van slechts 3, 4 of 5 minuten, deed nog al schichtig en onrustig, maar toch lukte het nog wel, hem met een veeg

zilverbrons op z'n achterlijf te merken; het was wel degelijk de zelfde, die zoo vlug telkens weer verscheen, het nest moet dicht in de buurt geweest zijn. Ik was erg benieuwd er naar, of die de volgende dagen zou blijven komen en misschien ook eens eventueele nestgenooten zou meebrengen; maar of ze dat van plan was, daar is nooit iets van gebleken, want daarna maakte het aanhoudende slechte weer aan alle goede plannen een eind.

J. HEIMANS.

PUDDINGSTEENEN.

ALS kind mocht ik op mijn verjaardag altijd mijn lievelingsgerecht eten en ik herinner me nog, hoe dan de roode pudding met doorgesneden amandelen op den overigens eenvoudigen feestdisch prijkte; mijn grootmoeder, bij

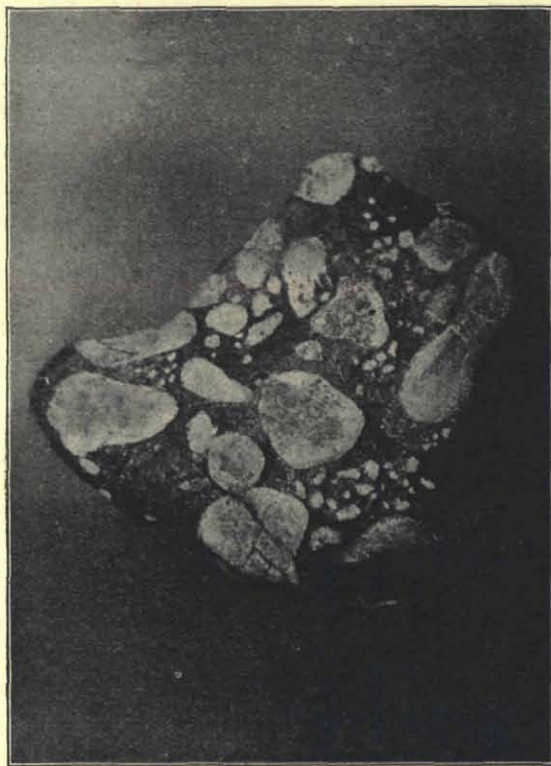

Foto LANDRÉ.

Zwerfsteen van Amersfoort.

Fig. 1. *Puddingsteen*. Een donkerbruine, sterk ijzerhoudende zandkit houdt verspreide witte kiezelstenen stevig bijeen.

wie ik als wees werd opgevoed, is al sedert lang heengegaan en met haar verdween het recept. Sindsdien hebben mijn oogen nooit meer de schoone amandelpudding aanschouwd, wel heb ik er nog dikwijls van gedroomd, blijkbaar door een associatie in mijn geest met de steenen, waarin ronde keitjes zitten en die men puddingsteenen heeft gedoopt. Deze zijn niet zeldzaam onder onze zwerfstenen en vaak als ik er een opraap denk ik weer aan die heerlijke, mystieke pudding van mijn grootmoeder, terwijl er, om met Huygens te spreken, onreden is in mijn geest, om zich te associëren met de puddingen van Thomson of Polak, blijkbaar door de „reuze kleine” amandelsnippertjes, om met Jantje te spreken.

De lezer beseft mijn genegenheid voor de puddingsteenen, maar hierin sta ik niet alleen, dat is mij al dikwijls gebleken; bij menschen zelfs, die steenen altijd zeer van uit de hoogte plachten te behandelen, en daar opeens met ongeveinsde belangstelling